

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНООДИНИЦЬ ТЕХНІКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ)

Бондаренко О.М., ст. викладач, Медведєва Є.Ю., студентка

*Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна*

glas1959@mail.ru, medvedeva.eugenyamedvedeva@yandex.ru

Стаття присвячена структурно-семантичній характеристиці термінів автомобільної галузі. Автори розглядають засоби створення термінів та аналізують ті їх ознаки, які є визначальними на морфологічному, семантичному та синтаксичному рівнях мови. У статті також розглядаються особливості перекладу автомобільної лексики.

Ключові слова: термін, терміносистема, термінологія автомобільної галузі, структурні особливості терміна, переклад термінології.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПЕРЕВОДА (НА МАТЕРИАЛЕ ТЕКСТОВ АВТОМОБИЛЬНОЙ ОТРАСЛИ)

Бондаренко О.М., Медведєва Е.Ю.

*Запорожский национальный технический университет,
ул. Жуковского, 64, г. Запорожье, Украина*

Статья посвящена структурно-семантической характеристике терминов автомобильной отрасли. Авторы рассматривают способы образования терминов и анализируют их особенности на морфологическом, семантическом, синтаксическом уровнях языка. В статье также рассматриваются особенности перевода автомобильной лексики.

Ключевые слова: термин, терминсистема, терминология автомобильной отрасли, структурные особенности термина, перевод терминологии.

STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF TECHNICAL TERMS AND PECULIARITIES OF THEIR TRANSLATION (BASED ON THE TEXTS OF THE AUTOMOBILE INDUSTRY)

Bondarenko O., Medvedeva E.

*Zaporizhzhya National Technical University,
Zhukovsky str., 64, Zaporizhzhya, Ukraine*

The paper is devoted to the structural and semantic characteristics of automobile industry terms. There is a great number of scientists who have investigated the terminology and the processes of new terms formation. Transportation technology onrush results in appearance of a great amount of new terms which are not always easy to understand and translate. The subsystem of transportation technology is divided into three groups, though the paper focuses on automobile industry terms only. There is a great number of scientists who have investigated the terminology and the processes of new terms formation. New terms appear every day so the process of linguistic research continues. The authors draw attention to morphological ways of terms formation such as affixation, word-formation and cutting. Borrowing from other languages is also considered as a way of terminology enrichment. The analysis of automobile terminology proves the language system uses the traditional ways of word formation for easiness of comprehension. The most common structural types of terms consisting of two elements, three elements and four elements are presented in the paper. Though adjectives, pronouns, numerals are used as noun phrase constituents, noun - noun constructions dominate. For right understanding of composite terms the order of elements and interlinks among them are not to be underestimated. The paper provides insights into peculiarities of automobile lexicon on semantic and syntactic levels, because the knowledge of structural and semantic features of new terms helps make their adequate translation. So peculiarities of automobile lexicon translation are under consideration. Profound researches of automobile industry characteristics are up-to-date because the process of new devices and processes nomination goes on.

Key words: term, terminology of automobile industry, term structural and semantic peculiarities, the translation of terminology.

Стрімкий науково-технічний прогрес, глобальна інформатизація, запровадження новітніх технологій у більшості галузей діяльності людини сприяє кардинальним змінам у сфері термінології. Необхідно зауважити на тому, що час та прогрес не стоять на місці і сучасна автомобільна термінологія, будучи складним і неоднозначним явищем, перебуває в постійній динаміці – розвивається, оновлюється, вдосконалюється відповідно до розвитку самої автомобільної галузі. До того ж, у світі з'являються новітні автомобільні технології, пристрої, деталі, які потребують термінологічної номінації та фіксування в лексиконі цієї галузі знань.

Дослідженню поняття терміна та терміносистем присвячені роботи українських та іноземних авторів, серед яких: К.Я. Авербух, Н.Д. Андреев, Л.І. Божно, В.В. Виноградов, А.С. Герд, В.П. Даниленко, П.Н. Денисов, Н.П. Кузькін, Т.Л. Канделакі, В.М. Лейчик, Ю.Н. Марчук, О.Д. Мітрофанова, А.Я. Шайкевич, С.Д. Шелов та ін.

Вивченням автомобільної термінології займалися такі відомі українські вчені: А.С. Д'яков, Я.В. Житін, Н.В. Нікуліна, І.П. Фецович, Г.Б. Фогель та ін.

Проте сьогодні постійні зміни та динамічний розвиток науки й техніки зумовлюють актуальність подальшого дослідження терміносистеми автомобільної галузі.

Метою статті є розкриття структурно-семантичних характеристик терміноодиниць техніки та особливостей їх перекладу на матеріалі текстів автомобільної галузі.

Сьогодні у складі лексичної підсистеми «Транспорт» прийнято виділяти три основних групи: «Наземний транспорт» (Land Transportation), «Повітряний транспорт» (Air Transportation) та «Водний транспорт» (Water Transportation). У

свою чергу лексична група «Наземний транспорт» складається з двох ЛСГ: «Залізничний транспорт» (Railway Transportation) і «Автомобільний транспорт» (Automobiles) [1, с. 134]. У межах статті нас цікавить саме ця, остання, лексико-семантична група.

Поняття «автомобільна терміносистема» позначає впорядковану систему термінів галузі, яка перебуває у відношеннях ієрархічного підпорядкування загальнонауковій терміносистемі й у відношеннях часткового перетинання з однорядними їй галузевими ТС, що формують фонд спеціально-економічної та науково-технічної ТС.

Для утворення лексичних одиниць термінології автомобільної галузі найчастіше використовуються такі засоби, як афіксація, словоскладання, скорочення (включаючи аббревіатури).

Продуктивним морфологічним способом термінотворення є афіксація. При цьому панівним афіксальним засобом утворення англійських автомобільних термінів є суфіксація. У більшості випадків це віддієслівне термінотворення, яке відбувається за участі таких дериваторів: *-er (cleaner)* – очищення; *-ing (balancing)* – балансування; *-ion (compression)* – стиснення; *-or (generator)* – генератор; *-ment (adjustment)* – корегування; *-ance (clearance)* – оформлення [2, с. 268].

Префіксація менш поширена в англійській автомобільній термінології. Функції дериваторів набувають переважно префікси *re-V (reconnect)*; *anti-N (antifreeze)*; *auto-N (autohoist)*; *inter-N, V (interact)*; *trans-N (transaxle)*; *under-N, V (underproduce)*; *dis-N, V (disjoin)*; *un-A (unfordable)*; *in-A (infusible)* [2, с. 268].

Також продуктивним морфологічним способом термінотворення є словоскладання. В англійській автомобільній термінології представлено такі типи словоскладання: *N+N (tip-substrate – система «вістря-нідкладка»)*, *A+N*

(*double-acting* – подвійна дія), Adv+N (*all-metal* – все металеве), V+Adv (*standstill* – зупинка), N+P (*armour-plated* – броньована), A+P (*long-wearing* – зносостійкість), Num+N (*four-door* – чотирьохдверні) [2, с. 10].

Скорочення як спосіб словотворення також поширене в англійській автомобільній термінології. Серед скорочень, утворених шляхом трансформації слів загальнолітературної мови, можна виділити: усікання – *det* (*detachment* – загін); телескопічні слова – *amtrac* (*amphibious tractor* – трактор амфібія) та літерні скорочення (аббревіатури) – *bsh* (*bushel* – бушель, безліч). Останні трапляються в спеціальних текстах найчастіше. Літерні скорочення поділяються на власне аббревіатури – *BBC* (*front of bumper to back of cab* – передні бампери від задньої частини кабіни) та акроніми, до яких належать скорочені слова, що утворені з початкових літер або складів номінативного словосполучення та збігаються за формою із загальнонародними словами – *CAP* (*cleaner air package* – подушки з чистим повітрям) [3, с. 11].

Важливе місце в підсистемі посідають багатокomпонентні терміни. Практична неможливість передати всі поняття автомобілебудування за допомогою однокомпонентних термінів веде до утворення термінів-складних слів та словосполучень. За кількістю терміноелементів можна виділити двокомпонентні, трикомпонентні та полікомпонентні терміносполучення. Терміни-словосполучення теж класифікуються на іменникові, прикметникові і дієслівні (за морфологічною ознакою головного слова). Багатокomпонентні терміни належать до шести структурних типів: N+N (*automobile manufacture* – виробництво автомобілів); Adj+N (*explosive motor* – двигун внутрішнього згоряння); N+N+N (*camshaft gear drive* – шестеренний привід розподільного вала); Adj+N+N (*low-gravity fuel* – паливо з малою питомою вагою); N+N+N+N (*door-lock warning lamp* – контрольна лампа, яка сигналізує про те, що двері відчинено); Adj+N+N+N (*finite difference sensitivity calculation* – підрахунок кінцевої різниці чутливості) [2, с. 271].

Серед багатокomпонентних термінів домінують двокомпонентні, які переважно утворюються за допомогою іменника, до якого приєднуються інші частини мови в препозиції або постпозиції Adj+N (*bevel gearing* – конічна зубчаста передача). Часте вживання іменників пояснюється тим, що субстантивована частина мови, як носій значення предметності, є найпоширенішою частиною мови в термінології (*body shell* –

корпус кузова, erosion resistance – стійкість проти ерозії, *pressure stroke* – хід стискання, *compression volume* – об'єм камери стискання) [2, с. 270].

Трикомпонентні терміни типу N+N+N також є досить поширеними в термінологічній лексиці автомобілебудування (*converter-transmission drive* – привід, який складається із гідротрансформаторної та механічної передачі, *radiator top header* – верхня з'єднувальна пластина серцевини радіатора) [2, с. 271].

Кількість атрибутивних словосполучень, що містить трикомпонентні терміни типу Adj+N+N, становить не дуже велику частину, наприклад: *testing record sheet* – протокол випробовування, *variable-frequency generator* – генератор змінної частоти, *low-gravity fuel* – пальне з малою питомою вагою, *легке пальне* [2, с. 271].

Чотирикомпонентні терміни-складні слова типу N+N+N+N (*spark-plug terminal nut* – гайка клеми свічки запалювання) кількісно домінують над чотирикомпонентними термінами атрибутивними словосполученнями типу Adj+N+N+N (*relative wear resistance index* – відносний показник опору зношення) [2, с. 271].

Використання багатокomпонентних термінів суперечить одній з основних вимог до терміна – лаконічності. Це можна пояснити неспроможністю передати широкий обсяг процесів, явищ однокомпонентними термінами.

Важливим засобом поповнення лексичного складу англійської автомобільної термінології є також запозичення, які зазнають більшого чи меншого ступеня асиміляції. Наприклад, *англійські автомобільні терміни balance* (баланс), *battery* (батарея), *center* (центр) – запозичені з французької, однак на сучасному етапі вони є настільки органічною частиною словника, що факт іншомовного походження стає очевидним тільки внаслідок етимологічних досліджень.

Переклад термінології здійснюється за допомогою таких міжмовних трансформацій, як: лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Завдання перекладача полягає в правильному виборі того чи іншого способу під час процесу перекладу, щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна.

Одним із найпростіших та найпоширеніших засобів перекладу терміна є прийом транскодування (наприклад, *cylinder* – *циліндр*, *diode* – *діод*, *laser* – *лазер*) [4, с. 75]. Іншим поширеним засобом перекладу, який найчастіше застосовується при перекладі складних за структурою термінів, є калькування (*internal combustion engine* – *двигун внутрішнього згорання*) [4, с. 76]. Для випадків, коли неможливо знайти точний еквівалент конкретному терміну, або ж коли застосування інших засобів недоречне, використовують такі прийоми перекладу, як конкретизація та генералізація.

При перекладі термінів-словосполучень не можна забувати, що вони, як і складні слова, є цілісними в значеннєвому плані лексичними одиницями. Значення окремих слів, що входять до складу стійкого термінологічного

словосполучення, завжди так чи інакше залежать від змісту всього словосполучення [2, с. 271].

У спеціальному тексті можуть з'явитися терміни, які ще не зафіксовані в словниках. Основна умова подолання цих труднощів полягає в детальному аналізі досліджуваного явища й передачі його термінами, усталеними в науці. Загалом науково-технічний переклад передусім повинен відповідати таким вимогам, як адекватність, тобто понятійна точність і відповідність, та легкість звучання [5, с. 146].

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки та узагальнення. У структурній лінгвістиці вважається, що термін може існувати лише як елемент терміносистеми, що є впорядкованою сукупністю термінів, які адекватно висловлюють систему понять теорії, описуючи певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності [6, с. 261]. За результатами дослідження, англійська автомобільна термінологія – це терміносистема, оскільки, за твердженням української дослідниці Н. В. Нікуліної, терміносистема є «шаром спеціальної лексики в загальному лексичному складі мови, що за певними ознаками протистоїть іншим шарам лексики» [7, с. 46]. Ключовим у цьому контексті є розуміння того, що системність англійської автомобільної термінології заснована на «системності предметної галузі та на лінгвістичній системності за домінуючої ролі першої» [8, с. 117].

Лексичний склад англійської автомобільної термінології формувався шляхом синтаксичного, морфологічного та семантичного термінотворення, а також запозичення іншомовних одиниць.

Сучасний стан англійської автомобільної термінології на морфологічному рівні відрізняється субстантивним характером; на семантичному – процесами полісемії, омонімії, синонімії та антонімії; на синтаксичному – існуванням у

межах англійської автомобільної термінології термінів-слів, термінів-словосполучень та термінів-абревіатур; на функціональному – функціонуванням у спеціальній та неспеціальній літературі, повсякденній комунікації.

Основними засобами творення англійської автомобільної термінологічної лексики вважається семантична деривація та морфологічне термінотворення.

Загальномовною тенденцією до економії мовних засобів пояснюється достатньо велика кількість скорочень в автомобільній терміносистемі, найбільш поширеними серед яких є абревіація та акронімія.

Підсумовуючи, доречним буде зауважити, що автомобільна терміносистема є доволі динамічною, вона постійно поповнюється новими лексичними одиницями, вдосконалюється відповідно до розвитку науки, техніки, виробництва. Автомобілі стають все більш популярним засобом пересування, розвиваються нові технології автомобілебудування та дизайну, тюнінгування, відбувається загальна автоматизація автомобілів. Процес розвитку автомобільних технологій триває, відповідно, словник тематичної лексики розширюється. Тому, перекладачеві необхідно вивчати структурно-семантичні особливості його термінів для кращого оволодіння та розуміння текстів автомобільної галузі, а, отже, для отримання більш якісного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фогель Г. Б. Про критерії класифікації термінологічних словників (на матеріалі автомобільної термінології) / Г. Б. Фогель // Вісник Запорізького державного університету: Філологічні науки. — 2001. — № 4. — С. 133–136.
2. Фогель Г. Б. Структурні аспекти термінологічної лексики / Г. Б. Фогель // Нова філологія. — 2007. — № 6. — С. 267–271.
3. Нікуліна Н. В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. В. Нікуліна. — Харків : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. — 20 с.

4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : навчальний посібник / А. Я. Коваленко. — К. : Інкос, 2001. — 320 с.
5. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. — К. : Вид. дім "KM Academia", 2000. — 216 с.
6. Кащишин Н. В. Структурна диференціація та функціонування термінологічних одиниць в англomовному дискурсі / Н. В. Кащишин // Нова філологія. — 2009. — № 36. — С. 260–264.
7. Нікуліна Н. В. Теоретичне осмислення загальних понять сучасного термінознавства у концепціях видатних лінгвістів / Н. В. Нікуліна // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. — К. : КНЕУ, 2009. — Вип. VIII. — С. 45–48.
8. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми / Я. В. Житін // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2009. — С. 116–121.

REFERENCES

1. Fogel' G.B. Pro kryterii' klasyfikacii' terminologichnyh slovnykiv (na materialі avtomobil'noi' terminologii') / G. B. Fogel' // Visnyk Zaporiz'kogo derzhavnogo universytetu. — Filologichni nauky. — 2001. — № 4. — P. 133–136.
2. Fogel' G. B. Strukturni aspekty terminologichnoi' leksyky / G.B. Fogel' // Nova filologija. — 2007. — № 6. — P. 267–271.
3. Nikulina N. V. Stanovlennja suchasnoi' ukrai'ns'koi' terminologichnoi' systemy avtomobilebuduvannja ta remontu transportnyh zasobiv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk.stupenja kand. filol. nauk : spec. 10.02.01 "Ukrai'ns'ka mova" / N.V. Nikulina. — Harkiv : Harkivs'kyj nac. ped. un-t im. G.S. Skovorody, 2005. — 20 p.
4. Kovalenko A. Ja. Zagal'nyj kurs naukovo-tehničnogo perekladu : uchbovyj posibnyk / A. Ja. Kovalenko. — K. : Inkos. — 2001. — 320 p.
5. D'jakov A. S. Osnovy terminotvorennja: semantychni ta sociolingvistychni aspekty / A. S. D'jakov, T.R. Kyjak, Z.B. Kudel'ko. — K. : Vyd. dim "KM Academia". — 2000. — 216 p.

6. Kashhyshyn N. V. Strukturna dyferenciacija ta funkcionuvannja terminologichnyh odync' v anglomovnomu dyskursi / N.V. Kashhyshyn // Nova filologija. — 2009. — № 36. — P. 260–264.
7. Nikulina N. V. Teoretychne osmyslennja zagal'nyh ponjat' suchasnogo terminoznavstva u koncepcijah vydatnyh lingvistiv /N. V. Nikulina // Ukrai'ns'ka terminologija i suchasnist' : zb. nauk. prac'. — K. : KNEU, 2009. — Vyp. VIII. — P. 45–48.
8. Zhytin Ja. V. Do pytannja pro rozrznennja terminologii' ta terminosystemy / Ja. V. Zhytin // Nauk. visnyk Volyn. nac. un-tu im. Lesi Ukrai'nky. — Luc'k, 2009. — P. 116–121.